

SARRERA

XIX. mendean Errenteriak izandako industrializazio-prozesua gertaera garrantzitsutzat deskribatu izan dute, herriaren bilakaera markatu duen gertaeratzat¹. “Manchester txikia” ezizena Errenteriarri lotuta dago, eta bere izaera definitzen du. Hain zuzen ere, kazetariak erabili zuten izen hori, 1903an, bertako industriaren erakusketari buruz hitz egiteko². Geroago, Miguel Ángel Barcenillak ikerketa bati titulu hura jarri zion. Herriak XX. mendearen bukaera arte mantendu zuen izaera industrial, eta XXI. mendean ere izaera horrek nolabait bizirik dirauela esan genezake. Izan ere, enpresa eta lantegi esanguratsuak aurki ditzakegu oraindik Errenterian. Euskal Industria Katalogoaren arabera, Errenteriako enpresa batzuek elikadura-industrian dihardute (ogia, hestebeteak, aurrez prestatutako janaria); beste batzuk gailu, material eta instalazio elektrikoen ekoizpen eta muntaketan aritzen dira; txapa metalikoetan, pinturan eta beste produktu batzuetan; horiez gainera, paper-fabrika ere bada.

Gaur egun, oraindik, herriko egutegietan, aldizkarietan eta herriaren irudiak erakusten dituzten beste bitarteko batzuetan askotan erabiltzen dituzte industriren logotipoak eta arkitektura, herriaren ikur bereizgarri gisa iraun dutenak.

Industriren inguruko alderdi asko herriaren nortasunaren jatorri dira. Tailerrek, lantegiek eta beste gune industrial batzuek, urteen joanean, herriaren paisaia osatu dute, eta, horregatik, Errenteriako belaunaldi askoren oroimenaren erreferentzia bihurtu dira. Hala eta guztiz ere, ez da batere ezaguna herriko emakumeek prozesu horretan izandako partaidetza, ezta industriaren eta herriaren

---

¹ GOÑI, Joseba: “¡La pequeña Manchester ya tiene su historia y su vate!”, *Oarso*, 35. zk., 2000, 172. or.

² *Ibidem*.

eraldaketa-prozesuak ia mende eta erdian emakumeen bizitzetan izandako eragina ere. Oro har, esan dezakegu historia ofiziala emakumeek eta mugimendu feministak herriari egindako ekarpen preziatua aintzat hartu gabe idatzi izan dela. Alegia, ez dira kontuan hartu emakumeen bizipenak, partaidetza, presentzia, esperientziak, lorpenak eta borroakak. Edo, aintzat hartu izan direnean, gehienetan, ez dute emakumeen eta feminismoaren esperientziak eskaintzen dizkigun alderdi, gune eta ekarpenek merezi eta behar duten tokia hartu. Ikerketa honetan, beste modu batera jokatu dugu: emakumeen eta talde feministen inplikazioa aintzatetsi nahi izan dugu, herriaren historiako agente eta subjektu aktibo baitira.

Herriaren historiaren bestelako ikuspegia proposatu nahi izan dugu, XX. mendean industrializazio-garaia ezagutu zuten emakumeen oroimenetik eta kontakizunetatik abiatuta. Horretarako, ikerketa-prozesuan herriko emakumeek beren bizipenak eta jarduerak kontatu dizkigute, garai edo gertaeren gainean dituzten ikuspuntuak partekatu dituzte, eta beren esanahia aztertu dute. Halako moldez, non haien kontakizunak Errenteriako emakumeen aztarnak identifikatzeko aukera eskaintzen baitigun.

“Galletas Olibet - La Ibérica” fabrikako langileak 1914. urte aldera. (Argazkia: *Álbum-gráfico-descriptivo del País Vascongado: años de 1914-1915*, 94. orrialdea).

Ez da lan historiografikoa, oroimen-lana baizik, hau da, helburua da pertsonak eta taldeak iraganarekin eta *euren oroitzapenekin* lotzea, haien borrokak, gertaerak eta gizarte-prozesuak berreskuratuz, askotariko esanahiarekin. Gizartea eraldatu nahi dugu, eta bertan eragin³.

Esan dugunez, zenbait aztarna identifikatzera bideratutako lana da zehazki. “Emakumeen aztarnak”⁴ emakumeentzat nabarmenak izan diren gertaera, gune eta uneen adierazpen sinboliko edota materialak dira. Nabarmenak, hainbat arrazoiengatik: garrantzi eta esanahi kolektiboa dutelako, luzaroan irauten duten gertaerak edo ekintzak direlako edo emakumeen ingurunean eragina izan dutelako.

Emakumeen aztarnak aztertzea eta proposatzea, berez, oroimen-lana da, talde zehatz baten oroimenari lotutako sorkuntza-prozesu aktibo eta produktiboa. Eta memoria sortzeko oinarriak ezartzen ditu, aukera eskaintzen duelako, batetik, oroitzapenen gainean eztabaidatzeko eta horiei esanahi kolektibo bat emateko, bestetik, oroitzapen horiek agenda eta dinamika publikoan txertatzeko, eta azkenik, oroitzapen horiei merezi duten aitorten soziala emateko⁵.

Emakumeen aztarnak industrializazio-prozesuan azpimarratzea erabaki dugu, izan ere, prozesu hori herriaren historiako garai garrantzitsuenetako bat da. Hori dela eta, prozesu horretan emakumeek izan zuten protagonismoa nabarmendu nahi genuke.

Aztarnen kontzeptuaren bidez, arreta berezia eskain diezaiekegu emakumeen ekintzak herriko bizitzaren hainbat eremutan eta inguruko genero-rol eta harremanetan utzitako arrastoei, lausoak edo ahaztuak batzuetan, eta oso garbiak beste batzuetan. Ekintza agian txiki baina iraunkorren emaitzak edo lorpen handien emaitzak aztertzea lagungarria da jarduera eta zeregin ugari jardun etengabe baten aztarnatzat ulertzeko, denboran barrena lotuta dagoen jarduna, eta, hortaz, gizarte baten esperientziaren eta ikaskuntzen orainarekin eta etorkizunarekin konektatua.

---

³ MACEIRA OCHOA, Luz: *Museo, memoria y derechos humanos: itinerarios para su visita*, Cuadernos Deusto de Derechos Humanos. Bilbao: Universidad de Deusto, 2012, 17., 25. or.

⁴ FERNÁNDEZ, Zaida: *Mapa de las Huellas de las Mujeres en Basauri*, Ayuntamiento de Basauri, Basauri, 2011.

⁵ MACEIRA OCHOA, Luz: *Museo... op. cit.*, 25.-26. or.

IX. Argazki erakusketaren “Errenteriako seme-alabak: Niessen (1951-1966). Entxufe baten istoria” katalogoa⁶.

Emakumeen bizitza, ekintzak eta aztarnak herriaren industrializazio-prozesuarekin eta garapenarekin nola lotzen diren ulertzeko, funtsezkoa da prozesu horri ikuspegi zabal batetik erreparatzea. Ikuspegi horrek barne hartzen ditu hainbat dimentsio eta espazio: batetik, fabrikak eta enpresa handiak, urteen joanean milaka pertsonari enplegua eman zietenak eta eragile ekonomiko indartsua izan zirenak; bestetik, industria txikia, oinarriko ekonomia, bultzada eta laguntza ekarri zituenak, eskaintako oinarriko produktu eta zerbitzu guztiekin; eta, azkenik, erreproduzioaren edo zaintzaren ekonomia. Azken horren barruan daude ia beti gutxietsi izan diren arren herritarren biziraupena bermatzen duten eginkizunak: etxeko lanak, jatekoa eta arropa garbia edukitzeko aukera eta zaintza mota

---

⁶ Testu honetan azaltzen diren argazki historikoak eta publizitate-irudiak hainbat iturritatik eskuratu ditugu: Errenteriako Udal Artxiboa, industria eta erakusketetako katalogoak, udal-argitalpenak, webguneak, etab. Beste batzuk Errenteriako Udal Artxiboko espedienteetatik hartu ditugu.

oro jasotzeko aukera ematen digutenak. Beste era batera esanda, onartu egiten da oso garrantzitsua dela industria eta hari lotutako prozesuak modu integralean aztertzea, eta industrializazioaren inguruan garapen-kontzeptu malguagoa eta inklusiboagoa proposatzea, hots, emakumeek garatutako bestelako jarduerak ikusaraziko dituen kontzeptua. Bide horretan, emakume langileen esperientziak, bai elikagaiak lantzen edo ekoizten dituztenenak, bai lan “informalak” eta ezkutuko ekonomiako beste lan batzuk egiten dituztenenak, lagungarriak izango dira emakumeek historia industrialean egindako urratsak eta utzitako aztarnak ulertzeko.

Industriaren garapenak bi menderen arteko epe luzea hartzen badu ere, lan honetan zuzeneko oroitzapena nabarmentzen da, garai horretan bizitako emakumeek kontatutako esperientziak. Haien kontakizunen bidez argi eta garbi ezagutu dezakegu nola aldatu zen herria, nola aldatu ziren hiri-diseinua, harreman sozialak, bizitza ekonomikoa eta industria-sarea. Garai horretan nabarmena izan zen emakumeen protagonismoa, haiek ere eraiki baitzuten enpresez, berrikuntzez eta lanez betetako iragan eta paisaia hura.

Hainbat hilabete eta saiotan, emakumeek partekatutako informazio zabala bildu dugu. Askotariko emakumeak elkartu ditugu, adin, bizipen eta lan-ibilbide ugaritakoak. Haien ahotsak testuan txertatu ditugu, zuzeneko testigantzen bidez. Testigantzek ez dute emakume horien bizitza pertsonala bakarrik adierazten; haien aztarnei buruzko ikerketa hau gorpuzten dute, egiturari eta edukiari dagokionez.

Herriko eta herrian aritutako emakume langileen oroimen kolektiboa berreskuratu egin behar da, eta beste talde eta belaunaldi batzuei ezagutzera eman; izan ere, herriaren iraganari buruzko ezagutza sozialeko ekarpen baliotsua da, bertako historia nahiz historiografiaren gaineko eta bertako emakumeen gaineko bestelako ikuspegi bat, oroimen-lan esanguratsu bat.

Emakumeen kontakizunekin batera ageri dira datu historikoak eta bertako historian adituak direnen ekarpenak, Errenteriako industrializazio-prozesu luzean emakumeen bizitzan eta lanean esanguratsuak izan diren zenbait elementuri buruzkoak.

Dokumentu honen eduki nagusia bi atal handitan banatu dugu: lehenengo atalean, “Errenteria, herri industrial: kontatu beharreko historia”, XIX. mendetik XX. mendearen azken laurdenera arteko gertaera historikoak jaso ditugu. Edukiaren zatirik handiena bigarren mailako iturrietatik (bibliografikoak eta dokumentalak) jasotakoa da. Hala ere, gertakizun eta data batzuk emakume elkarrizketatuen oroitzapenak dira. Atal horretan, testuinguruko hainbat

elementu aurkeztu ditugu, eta baita herriaren industrializazio-prozesuarekin lotutako gako historikoak ere.

Bigarren atalean, “Emakumeen aztarnak industrializazio-prozesuan, eta industriaren aztarnak emakumeengan”, iturri nagusia taldeko oroitzapen-prozesuan eraikitako eta bildutako kontakizunak dira, hau da, emakume langileen ahotsak. Lan-esperientzia propioa kontatzeaz gain, emakumeen lanbideak identifikatu dituzte, baita emakumeen presentzia nabarmena izan zuten beste jarduera ekonomiko eta espazio batzuk ere. Horiek gogora ekarrita, herriaren garapenean betetako eginkizunari buruz hausnartu dute.

Emakumeen lan-taldea. (Argazkia: Gema Mariezkurrena).